

ІНТЕРДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ У ЗДІЙСНЕННІ НЕПЕРЕРВНОГО ФАХОВОГО ЗРОСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Віктор Олійник
м. Київ, Україна

*Усі знання виростають з одного коріння – з
навколишньої дійсності, а тому й повинні
вивчатися у зв'язках*

Я. А. Коменський

Продуктивне застосування знань.

Ідея використання зв'язків між навчальними дисциплінами не нова, вона сягає XVII століття. На важливості інтердисциплінарності навчання наголошував Я. А. Коменський, цю ідею підтримали Джон Локк (англійський філософ)¹, Йоган Генріх Песталоцці (швейцарський педагог)², Адольф Дістервег (німецький педагог)³. Серед українських учених проблему міжпредметних зв'язків досліджували К. Ушинський, Г. Ващенко, О. Савченко та ін.

Інтердисциплінарність педагогіки є системним та різноаспектним поняттям. Про це свідчить подане у Вікіпедії⁴ поняття інтердисциплінарності на основі книги Тані Авґсбург із Університету Арізони «Becoming Interdisciplinary: An Introduction to Interdisciplinary Studies» (2005). Її різновиди розглядаються таким чином:

– власне *інтердисциплінарність*, яку трактують у вузькому і ширшому значеннях: а) підхід, що має справу з предметом, який виходить за межі дисципліни, проте її мета залишається в рамках дисциплінарного дослідження і полягає в перенесенні методів з однієї дисципліни в іншу; б) підхід, що об'єднує методи різних галузей, модифікуючи їх чи створюючи новий метод для вивчення предмета, який виходить за межі однієї дисципліни;

– *мультидисциплінарність* – співпраця заснована на одночасному чи почерговому вивченні складної проблеми з перспектив кількох галузей знання без будь-якого взаємного засвоєння, трансформації та узгодження методологічних інструментаріїв цих дисциплін;

– *кросдисциплінарність* – метод, що виводить дослідника поза межі окремої дисципліни, але без співробітництва (кооперації) чи об'єднання

---

¹ Вікіпедія — вільна енциклопедія [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Джон_Локк

² Вікіпедія — вільна енциклопедія [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Йоганн_Генріх_Песталоцці

³ Вікіпедія — вільна енциклопедія [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ru.wikipedia.org/wiki/Дистервег,_Адольф

⁴ Вікіпедія — вільна енциклопедія [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://en.wikipedia.org/wiki/Interdisciplinarity>

(інтеграції) з відповідними дисциплінами. Кросдисциплінарність студіює предмет за допомогою методів, запозичених із дисциплін, що не мають безпосереднього відношення до цього предмета. У кросдисциплінарних зв'язках долаються межі дисциплін, але ані методи, ані цілі не змінюються, тоді як інтердисциплінарність змішує практики і засади всіх залучених дисциплін;

– *трансдисциплінарність* – термін, який 1970 року запровадив Жан Піаже, окреслює методологічне підґрунтя застосування інтегрованих наукових підходів до таких складних проблем, які виходять за межі усталених академічних дисциплін: природне довкілля, енергія, здоров'я, культура.

Інтердисциплінарний підхід визначається у довідковій літературі як підхід, що практикує дослідження при використанні двох або більше дисциплін і веде до покращення їх розуміння⁵.

Педагогічна наука стверджує, що для продуктивного застосування знань на практиці різних дисциплін важливим є встановлення широких зв'язків між ними. Саме життя диктує переважне використання тих чи інших засобів, форм і методів навчання в системі неперервного фахового зростання педагогічних кадрів. Кожен період життя суспільства ставить перед педагогами відповідні цілі та методи їх досягнення. Сучасна концепція освіти полягає у саморозвитку, самовдосконаленні особистості. Що насамперед характерно для системи післядипломної педагогічної освіти, яка безпосередньо відповідає за забезпечення неперервного розвитку професійної компетентності педагогів.

Метою статті є висвітлення концептуальних основ сутності інтердисциплінарних зв'язків у неперервній освіті педагогічних кадрів освіти.

Від предметно-центричної побудови навчального процесу та дискретного здобуття знань до формування здатності мислити інформаційноємними категоріями.

Інтеграційні та глобалізаційні процеси, що відбуваються в країні визначають необхідність запровадження такої системи неперервного удосконалення життєвої фахової підготовки спеціалістів, яка б на основі національних надбань та усталених європейських традицій була спроможною формувати рівень педагогічних працівників, здатних здійснювати професійну діяльність на демократичних та гуманістичних засадах, забезпечити розвиток та самореалізацію особистості, задоволення їх духовно-культурних потреб, а також потреб бути конкурентоспроможними на ринку праці.

---

⁵ Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2001. – 1440 с.

На жаль, система післядипломної педагогічної освіти, що склалася, більшою мірою характеризується предметно-центричною побудовою навчального процесу, що утруднює запровадження багатоваріантних освітніх програм і проектів з проблем педагогічної майстерності, інноваційних технологій та інтерактивних форм і методів навчання.

Поки що превалює підхід, де кожна з навчальних дисциплін курсів підвищення кваліфікації спрямована на формування своєї системи знань, умінь і навичок. У результаті різноманітні знання та вміння здобуваються слухачами дискретно, з розривом у часі та просторі. Синтез знань із різних навчальних дисциплін здійснюється спеціалістами найчастіше самостійно на особистісному рівні. Це вимагає перегляду позицій щодо курсової підготовки працюючих вчителів в системі підвищення кваліфікації, запровадження оптимальної системи інтегративного змісту післядипломної педагогічної освіти, нових конструкцій інтро-, інтердисциплінарних знань, які здатні істотно вплинути на підвищення якості фахового зростання педагогів. Як свідчить практика діяльності вишів післядипломної педагогічної освіти України, найбільш оптимальної якості підготовки кадрів у системі підвищення кваліфікації досягається за кредитно-модульною та модульно-накопичувальною системами навчання шляхом формування цілісних уявлень про зміст підготовки слухачів у всій повноті, багатогранності, багатоаспектності відповідно до освітньої політики держави.

Саме тому інтеграція, інтердисциплінарність є сьогодні визначальною тенденцією педагогічного процесу післядипломної педагогічної освіти, що дає можливість навчальному процесу стати більш насиченим і цілеспрямованим (у напрямі інтелектуального розвитку особистості), сприяти виробленню здатності мислити інформаційноємними категоріями. У цьому підході закладено більше можливостей для формування альтернативного мислення слухачів, що припускає свободу в оцінці фактів і подій, узгодженню суперечностей між розрізненістю засвоєння знань із різних дисциплін та необхідністю їх синтезу, комплексного застосування у професійній трудовій діяльності.

Інтердисциплінарні зв'язки в навчально-виховному процесі закладів післядипломної педагогічної освіти характеризуються наступними функціями:

Освітня функція. Полягає у тому, що інтердисциплінарні зв'язки сприяють формуванню системи знань про суспільство та природу, уявлення про цілісну картину світу.

Виховна функція. Виражена у сприянні інтердисциплінарних зв'язків усім напрямкам виховання особистості, формуванню навчальної культури та грамотності, розуміння місця і ролі предметних знань у системі підготовки, прагнення до опанування новими знаннями.

Розвивальна функція. Виражається у сприянні формуванню пізнавальної активності, інтересу до дисципліни, сприянні розвитку процесів мислення:

вмінню здійснювати аналіз та синтез, конкретизувати та узагальнювати, проводити аналогію.

Дидактична функція. Тракується як сукупність засобів, форм, прийомів і методів, що використовуються у навчальному процесі та спрямовані на інтеграцію знань, умінь та навичок (С. Бурилова).

Логічна функція. Базується на визначенні логічної структури знань (понять, фактів, явищ, законів, теорій тощо) з окремих навчальних дисциплін, з'ясуванні механізму взаємодії цих дисциплін.

Формувальна функція. Сприяє формуванню таких предметних умінь, які стають основою формування інтегрованих умінь та якостей.

Деякі автори (Л. Ковальчук, В. Максимова) виокремлюють *інтеграційну функцію*. Вони зазначають, що інтердисциплінарні зв'язки сприяють формуванню єдиної, цілісної наукової картини світу.

Конструктивна функція полягає в удосконаленні змісту освіти та передбачає відбір, координацію і структурування навчального матеріалу, взаємну узгодженість змісту навчальних дисциплін.

Психологічна функція. Забезпечує створення сприятливого психологічного мікроклімату, пробудження інтересу до вивчення матеріалу, позитивну мотивацію навчання, активізацію пізнавальної діяльності, прагнення до опанування нових знань.

Класифікація та реалізація інтердисциплінарних зв'язків.

Узагальнивши праці науковців, які досліджували дану проблему можна виділити такі типи інтердисциплінарних зв'язків: за складом, за напрямками, за спрямованістю, які, у свою чергу, поділяються на види, а саме:

За складом: змістові: за фактами, поняттями, законами, теоріями, методами наук; операційні: за вміннями, навичками та розумовими операціями, що формуються; методичні: за використовуваними педагогічними методами та прийомами; організаційні: за формами і способами організації навчально-виховного процесу.

За напрямками: односторонні, двосторонні, багатосторонні.

За спрямованістю (часовий фактор): хронологічні: попередні, синхронні, перспективні; хронометричні: локальні, середньо діючі, довгодіючі.

Реалізація інтердисциплінарних зв'язків у навчальному процесі закладів післядипломної педагогічної освіти передбачає такі етапи:

Перший етап – узгоджене планування викладачами робочих навчальних програм. Кількість годин на вивчення тем, які знайомлять слухачів із багатоаспектними проблемами.

Другий етап – розробка навчально-методичних комплексів теоретичних та практичних занять, яка обов'язково включає в себе планування структурно-логічної схеми зв'язків, враховуючи хронологію вивчення дисциплін: попередні, синхронні, перспективні. Одним із етапів більшості теоретичних занять є етап формування і розвитку професійної

компетентності педагогів. Викладач має спланувати, в якій формі будуть здійснюватись інтердисциплінарні зв'язки. Це можуть бути інтегровані тести, задачі, що мають професійну спрямованість, робота з кількома підручниками, комплексними таблицями та схемами, повідомлення та реферати професійного змісту і т.д.

Третій етап – застосування у навчально-виховному процесі інтердисциплінарних зв'язків. Робота на цьому етапі залежить від багатьох факторів: матеріально-технічної бази закладу, чіткої організаційно-методичної роботи, координації діяльності викладачів, професійної підготовленості викладача, його компетентності.

Для здійснення інтердисциплінарних зв'язків, необхідно виявити їх в навчальних програмах, встановити їх при плануванні, конкретно реалізувати у навчальному процесі.

Тематична побудова навчальних модулів курсів підвищення кваліфікації у вищих навчальних закладах післядипломної педагогічної освіти дозволяє розглядати навчальні теми як окремі «вузли» систематизованих знань, що знаходяться між собою у певних зв'язках.

Для успішного здійснення інтердисциплінарних зв'язків у кожному конкретному випадку викладач повинен чітко усвідомлювати, з якою метою встановлюється зв'язок, у якій формі це буде зроблено, який він принесе результат. Необхідно підібрати саме ті методи і форми роботи, які нададуть можливість слухачеві отримати нові знання, розвинути здатність творчо застосовувати їх на практиці. Нині це своєрідне мистецтво, яке можна йменувати інтерпрофесіоналізмом.

Для інтерпрофесіоналізму характерними стають: технології конструювання (комбінування) різноманітних знань у практикоспрямованому навчально-виховному процесі; комплексні підходи до вирішення практичних проблем; форми організації із залученням як професіоналів, так і фахівців без досвіду вирішення означених проблем; категорія мислєдїяльності як база для розуміння таких форм організації.

Жодна навчальна дисципліна сама по собі у відриві від інших дисциплін неспроможна сформувати і розвинути професійну компетентність педагога.

Виходячи із вищезазначеного, використання інтердисциплінарних зв'язків можуть бути:

– *фрагментарними*, коли з використанням змісту інших дисциплін розкриваються лише окремі питання змісту;

– *«вузловими»*, коли інтердисциплінарні зв'язки реалізуються впродовж всього заняття з метою повного і глибокого вивчення конкретної теми;

– *синтезованими*, або *інтегрованими*, коли органічно вплітається матеріал ряду навчальних дисциплін.

Інтегровані модулі як складові моделей професійного розвитку педагогічних працівників.

У цьому зв'язку важливими у навчальному процесі післядипломної педагогічної освіти є застосування модульних технологій, зокрема, так званих інтегрованих модулів, розробка яких передбачає питання організації, функціонального змісту, стратегічного цілепокладання, а саме:

- об'єктивні критеріальні та статистично захищені передумови їх застосування;

- стійкість і інваріантність основних постулатів;

- моделі практичної реалізації в конкретних умовах і ситуаціях, застосування та поєднання з різними моделями, формами, методами навчання, дидактичними матеріалами, системами супроводу й застосування тощо, тобто розробка багаторівневого критеріального поля даної системи з чітким обґрунтуванням ключових меж.

Інтегровані модулі є важливими складовими моделей професійного розвитку педагогічних працівників у закладах післядипломної педагогічної освіти. Особливість даних моделей полягає у різноманітності пропонуванних програм відповідно до рівня розвитку професійних компетентностей педагогів (початкового, базового).

Ці програми передбачають певний тип курсів підвищення кваліфікації (стандартні, диференційовані, дистанційні / очно-дистанційні), технології (проект професійного розвитку) або виду роботи (науково-методична робота) та самоосвіту. Для творчих педагогічних працівників з високим рівнем професійної компетентності пропонуються курси підвищення кваліфікації у поєднанні з дослідницькою роботою у межах наукової школи.

У закладах післядипломної педагогічної освіти ефективними є так звані бінарні заняття, які знайшли поширення у системі у професійних закладів освіти. На таких заняттях чергуються теоретичні та практичні питання, теоретична база знань завжди передуює практичним прийомам, формам і методам роботи. Бінарне заняття, зазвичай, передбачає проведення «спареного» заняття за суміжними темами з двох дисциплін за участю двох викладачів або одного викладача, який викладає кілька дисциплін.

Прикладом ефективного забезпечення інтердисциплінарності у здійсненні неперервного фахового зростання педагогічних кадрів є така форма проведення занять як тренінг. Дана форма дає змогу розвивати професійну компетентність керівних і педагогічних кадрів освіти в поєднанні таких наукових галузей знань, як освітня політика, освітній менеджмент, психологія, психологія управління, акмеологія, освітні та управлінські технології, маркетинг і т.ін., та взаємозв'язку з професійною практикою. Слід відзначити, що тренінг сприяє не лише набуттю нових практичних інтегрованих умінь і навичок, а й пізнанню себе як особистості та фахівця, своїх можливостей у професійній діяльності, розвитку важливих особистісно-професійних якостей і здатностей.

Тренінг використовується у закладах післядипломної педагогічної освіти як самостійна форма навчання та складова наукового-методичного супроводу в міжкурсовий період.

Актуальними є також форми, які демонструють високий рівень професійної компетентності педагогів: майстер-класи, авторські школи, майстерні й т.ін. Вони передбачають ряд заходів, взаємопов'язаних загальною ідеєю, які організуються у міжквестаційний період викладачами закладів післядипломної педагогічної освіти і методистами районних (міських) методичних кабінетів (центрів) на основі нових педагогічних ідей.

Проблеми впровадження інтердисциплінарних зв'язків пов'язані з недосконалістю навчальних програм; різною матеріально-технічною базою закладів післядипломної педагогічної освіти; неоднорідним рівнем професійної підготовки викладачів, їх професійної компетентності.

Що сприяє розвитку професійних зв'язків педагогів України та Польщі?

Останнім часом активно розширюються зв'язки між закладами післядипломної педагогічної освіти України та Польщі: участь у спільних проектах, конференціях, семінарах, майстер-класах у межах обміну досвідом і згідно з підписаними угодами про співпрацю сприяють розширенню інтердисциплінарності педагогіки, використання найкращих надбань інтердисциплінарної педагогіки.

Значною мірою сприяє розвитку професійних зв'язків педагогів наших держав інтегроване навчання з використання інформаційно-комунікаційних технологій і зокрема засобів мультимедійних технологій, що дозволяє істотно підвищити показники змістового розуміння та опрацювання запропонованого викладачем матеріалу завдяки можливості синкретичного навчання (одночасно зорового та слухового сприйняття матеріалу), активній участі слухачів, легкому поверненню до тих розділів, які потребують додаткового аналізу.

У вітчизняній науково-педагогічній літературі існує декілька визначень мультимедіа (ММ). Так, Ю. Єгорова розглядає ММ як *форму організації навчання*, в межах якої реалізуються ідеї інтенсифікації, інтеграції, цілісності та неперервності педагогічного процесу; І. Косенко визначає ММ як *комплекс апаратних та програмних засобів комп'ютера*; Н. Клемешова уточнює зміст поняття ММ як *дидактичного комп'ютерного засобу*.

У польській науково-педагогічній літературі ММ розглядається як *важливий елемент процесу навчання*, що виконує навчально-пізнавальні, емоціонально мотиваційні та інтеркомунікаційні функції⁶. У той же час

⁶ Strykowski W. Audiowizualne materiały dydaktyczne kształcenia multimedialnego / W. Strykowski. – Warszawa, 1993 – 78 s.

Вацлав Стриковський зауважує, що ММ є *джерелом інформації*, поштовхом до самоосвіти та всебічного розвитку.

Мірослав Кісель вважає, що одним із методів ефективного навчання є використання різноманітних дидактичних засобів, до яких науковець відносить саме ММ⁷.

У межах інтегрованого навчання Ганна Хасса пропонує застосовувати ММ як дидактичний засіб у наступних формах: опрацювання авторських навчальних програм; самостійна праця за допомогою текстових та графічних редакторів; професійна діяльність у мережі Інтернет; застосування мультимедійних презентацій, створених педагогом⁸.

Таким чином, реалізація інтердисциплінарних зв'язків у діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти України є одним із ефективних дидактичних засобів розвитку професійної компетентності педагогів, їх здатності бути конкурентоспроможними на вітчизняному і зарубіжному ринках праці.

Із метою впровадження інтердисциплінарних підходів у навчально-виховний процес організовуються і проводяться:

1. Міжнародні, всеукраїнські та регіональні теоретико-методологічні та науково-практичні конференції, семінари.

2. Навчальні семінари для викладачів: «Інтегровані та бінарні заняття – дієвий засіб розвитку професійної компетентності педагогів», «Інтердисциплінарність змісту навчальних модулів» та ін.

3. Семінари-практикуми: «Організація основних форм і сучасних методів інтегрованого навчання», «Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у дистанційних формах навчання» та ін.

4. Практичні семінари з питань впровадження методичних кейсів, портфолію вчителя, індивідуальний програм, планів професійного розвитку педагогів на основі інтердисциплінарних зв'язків.

5. Обмін делегаціями викладачів та працівників закладів післядипломної педагогічної освіти з метою ознайомлення з найкращими надбаннями інтердисциплінарної педагогіки.

6. Участь молодих науковців України в стипендіальних програмах Кіркланда та Кшиштофа Скубішевського.

Література.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2001. – 1440 с.

2. Вікіпедія — вільна енциклопедія [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/>

⁷ Kisiel M. Media w edukacji muzycznej uczniow szkoły podstawowej. Szanse i zagrożenia / M. Kisiel // Nowe trendy w edukacji muzycznej / [pod red. A. Bialkowskiego]. – UMCS, Lublin, 2005 – S. 176.

⁸ <http://www.oeiizk.edu.pl/wc zesno/dwaobl/komputer.html>

3. Kisiel M. Media w edukacji muzycznej uczniow szkoły podstawowej. Szanse i zagrożenia / M. Kisiel // Nowe trendy w edukacji muzycznej / [pod red. A. Bialkowskiego]. – UMCS, Lublin, 2005 – S. 171-180.

4. Strykowski W. Audiowizualne materiały dudaktyczne kształcenia multimedialnego / W. Strykowski. – Warszawa, 1993 – 78 s.

Анотація.

У статті розглядається основні положення інтердисциплінарного підходу в післядипломній педагогічній освіті України. Розкривається сутність, функції, алгоритм і особливості реалізації інтердисциплінарних зв'язків у навчальному процесі закладів ППО.

Ключові слова: інтердисциплінарність, функції, навчальний процес, форми навчання, післядипломна педагогічна освіта.

Victor Oliynyk

INTERDISCIPLINARITY IN THE REALIZATION OF LIFE-LONG PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL PERSONNEL OF THE SYSTEM OF POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION OF UKRAINE

The article deals with the basic principles of interdisciplinary approach of the postgraduate pedagogical education of Ukraine. Essence, functions, algorithms and features of interdisciplinary links of the educational process at the institutions of postgraduate pedagogical education are shown in the article.

Keywords: interdisciplinary, functions, the educational process, the form of learning, the postgraduate pedagogical education.